

Мы уже неоднократно писали, что интегративная психология как способ и культура постмодернистского мышления осуществляет совокупность определённых принципов научного существования:

- использование и интродукция в поле психологического мышления культурного и познавательного потенциала предшествующих исторических периодов;
- радикальный плюрализм и толерантность;
- стирание границ между массовой и элитарной психологическими культурами, субкультурами Востока и Запада, через разнообразие психологического языка;
- равноправие стилей мышления и познавательных парадигм психологии, признание их самоценности;
- конвенциональность психологического знания, то есть психология как наука уже имеет в социальной культуре определённый набор устойчивых характеристик, выделенных в качестве значимых.

Язык, ценности, исследовательские стратегии интегративной психологии обращены ко всему социуму вне всякой дифференциации, учитывая весь спектр интересов и настроений различных социальных групп, применяя универсальные, основанные на общих антропоцентрированных ценностях и убеждениях смыслы и методы. На

наш взгляд, это наиболее перспективные стратегии и принципы новой традиции науки.

1. Кун Т. Структура научных революций. С вводной статьей и дополнениями 1969 г. – М.: Прогресс, 1977. – 345 с.
2. Козлов В.В. Психотехнологии измененных состояний сознания. Личностный рост. Методы и техники. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2001. – 355 с.
3. Бряник Н.В. Введение в современную теорию познания. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 420 с.
4. Мазиллов В.А. Методология психологической науки. – Ярославль: МАПН, 2003. – 310 с.
5. Козлов В.В. Трансперсональный проект в культуре: интегративная психология // Революция сознания: трансперсональные открытия, которые меняют мир. Материалы 17 Всемирный Трансперсональный Конгресс, 23-27 июня, 2010 г. // М.: МТА, МАПН, 2010. – С. 365-392.

Мақала психологиядағы парадигмалардың категорияларын талдауға, психология ғылымының даму кезеңдеріне арналған. Мақалада интегративті психологияны авторлық түсіну, оның пәні, мультипарадигмалды және метажүйелік теорияның негізгі принциптерін түсіндіреді.

An analysis of the concept of paradigm in psychology is presented. Stages of the development of psychology as a science are considered. An author is presenting his own understanding of what integrative psychology, its subject, basic principles as multiparadigmatic and metasystem theory is.

Г.А. Касен, А.Е. Жетписова

КЛАССИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТТЕ БІЛІМ БЕРУГЕ ДАЙЫНДАУДЫҢ МӘНДІК-ПРОЦЕССУАЛДЫ АСПЕКТІСІ

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің 75 жылдық мерейтойын 2009 жылы 13 қазан күні атап өту барысында ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев өз дәрісінде біздің ұлтымыздың ықтимал мүмкіндігін ояту мен жүзеге асыруға мүмкіндік беретін интеллектуалды қарқынның қажеттігін баса айтты [1]. «Интеллектуалды ұлт – 2020» ұлттық жобасының негізгі қырлары айқындалып, оны жүзеге асырудың стратегиялық міндеттері көрсетілді. Белгілі болғандай, жобаның мақсаты өзімен ұлтты жетектей алатындай қасиеттерге ие қоғамдық көшбасшыны қалыптастыру.

Аталмыш жобаның негізгі түйінінде өзекті болып табылатыны білім арсеналын үздіксіз жаңарту мәселесі және білім беру жүйесіндегі интеллектуалды жарып шығу мақсатында болашақ маманның әрекет қабілеттері, ақпараттық мобилділік және шығармашылық ойлауын қалыптастыру.

Сонымен қатар, ЖОО білім беру тәжірибесі

реалииі, білім беру түйіндері мен технологиялардың плюрализмі жағдайында ақпараттық тасқынның көптігі болашақ мамандарды дайындауда мәнді-процессуалды аспектісіне жаңа тұрғыдан келу қажеттігін анықтайды.

Мамандарды деңгейлеп дайындау жүйесі, сонымен бірге оқытудың кредиттік технологиясын кіріктіру білімді жаңарту мен толықтыруда қажетті өзгерісті қамтамасыз етуге икемдейді, сол арқылы білім берушілік дайындықта кездесетін олқылықтарды жоюға болысады.

Өкінішке орай, білім беру саласындағы адамдардың көпшілігіне (соның ішінде басқарушылар, жұмыс берушілер және педагогика саласындағы қызметкерлер) оның тек сыртқы бейнесі көрініс табады: курстық немесе пәндік оқыту жүйесі, ғылыми дәрежені иемдену, ЖОО қабылдау ережесі, оқудан шығарылудың тәртібі мен себебі, оқыту тілі, сабақ режимі және т.б. Және де оқуды тек болашаққа, шығармашылыққа, әрі қарай өзін-өзі өзіктендіруге дайындайтын

алдын ала іс-әрекет деп қана қалыптасқан түсінік кері әсерін береді. Мұның бәрі қатысушылардың интерсубъективті белсенділігіне негізделген білім беру үдерісінің мәнді-процессуалдық қырын өңдеудің ғылыми өндemesін тежеуге алып келеді.

Субъект белсенділігін есепке алу арқылы жазба сөз қызметін белсендіру сияқты процессуалды аспектінің екпінін айқындауды болжайды. Жазба сөз меңгерген білімнің көрініс құралы ретінде ғана қарастырылмайды, тұлға тәжірибесінің мазмұны контексіне кіріктіру жағдайы ретінде де қарастырылады, себебі дауыстап сөйлеуден қарағанда өз ішінен сөйлеу сыртқы немесе субъективті факторлардан тәуелсіз болып келеді. Ол іштей байланысқан және жағдайдан тәуелсіз сөйлемнің туындауына бағытталған тұлғаның санасы мен өзіндік санасының жоғары деңгейін талап етеді. Осы түсінікке сәйкес, ЖОО студентімен жазбаша диалог құруды біз қарым-қатынасқа түсудің белсенді формасы деп қана қарастырмай, студент тұлғасының мәндік ұстанымы, қалыптасқан ережелері, бағыттарының қалыптасуымен қатар жүретін ЖОО-дағы ғылыми білімді меңгеру процесіне қажетті болып табылатын, тұлғаның ішкі әлемі құндылықтарына қосылу процесі ретінде қарастырамыз.

Білім алушылардың тәжірибесі мен тұлғалық ұстанымын белсендіретін (жазбаша, айту, диалог, мәселелік жағдайды ұжымдық шешу, топтық пікірталас, топаралық әріптестік және т.б.), білім берушілік дайындаудың процессуалды немесе әдіснамалық аспектілері ретінде қарастырып отырған өзектендірудің түрлі формалары (білімдер, тұлғалық мәндер, құндылықтық нұсқаулар және т.б.) бірауақытта басқа аспектіде көрініс табу керек – меңгеру, қалыптастыру, құрылу пәні ретінде, бұл оқыту барысында субъектінің қалыптасу процесінің экстрим және интериоризациясының бірлігі принципінә сәйкес екенін айта кету керек.

Білім беру үдерісінің сыртқы факторы ретінде оның мәні жасырын болып қалады, ол келесідей дидактикалық белгілерден тұрады: оқыту мақсаттарының таксоманиясы, тікелей «оқыту-оқу» үдерісі, оқыту мазмұны және оқыту үдерісі оқытушы мен оқушының өзара әрекетін ұйымдастыру ретінде.

Осыған байланысты білім беру үдерісінің мәндік-процессуалдық аспектілеріне қатысты ұстанымды өзгерту ғана емес, сонымен қатар оқуға қатысушылардың өзара әрекет түрі мен тәсілдерін кеңейту де маңызды міндет болып табылады. Өйткені оқытудың дәстүрлі әдістемесінде оқыту мәселесінің шығармашылық және әлеуметтік екі аспектісі де шегерілген. Бірақ көбіне әлеуметтік-коммуникативті жағы жапа шегеді. Тек қана гуманитарлық ғылымдарда

ғана емес, жаратылыстану ғылымдарында да ғылыми танымның коммуникативті іс-әрекет ретіндегі үлгілері болғандықтан бұл процесс жүзеге асырылады.

XX ғасырдың басында-ақ Н. Бора, Д. Бома үлгілері шындықты ғылыми ізденудің мүмкін сипатын коммуникациясыз, ашық диалогсыз, түрлі ұстанымдардың қатысынсыз мүмкін еместігін ашық жария етті. Д. Бом ойлау, сонымен қатар есту іс-әрекеті коммуникациядан тыс жетістікке жете алмайды деп көрсетті [2]. Сондықтан, оқытушының санасын оқу-таным процесін ұйымдастыруда дәстүрлі әдістемелермен тамырланған таптаурындар мен жалған нанымнан тазарту керек деп ұсынды. Ең қауіпті жалған сенім ретінде ол, репродуктивті формаларда басымдық танытатын білімді меңгерудің шынайылығы мен шарасыздығы жорамалын түсінді. Сонымен бірге, Д. Бом бұл жалған сенім өзара әрекеттің негізгі формасына еліктей отырып, студенттердің өзара және оқытушымен өзара әлеуметтік қатынасын тарылтуға алып келетіні сөзсіз деген пікір айтты.

Сондықтан мақаламыздың мақсаты осы ұстанымға біздің дәлелденген ұстанымымызды қарсы қою болып табылады: оқыту барысында меңгерілетін оқу субъектісінің, барлық оқыту өзара әрекет субъектілерінің приматы; тұлғаның, оқытудың барлық кезеңдері мен түрлерін ұйымдастыруда түрткілер, мағыналар мен құндылықтық бағдарлар приматы.

Білім беру үдерісіндегі субъектілердің түрлі өзара қатынасын ұйымдастыру мәселесі теория мен тәжірибеде өзекті орын алады.

«Өзара қатынас» ұғымының пәнаралылығы, ең алдымен, бұл ұғымды жаратылыстану, гуманитарлық және әлеуметтік-психологиялық зерттеулерде тең дәрежеде қолдануға мүмкіндік береді.

Әлеуметтік-психологиялық зерттеулердің негізгі ережелері – бір адамның басқа адамға әсері негізінде өзара қатынас жағдайы туындайды, ал әсер сипаты қатынас сипатымен және өзара қатынасқа түсушілердің тұлғалық ерекшеліктерімен анықталады.

Адам психикасы мен санасының табиғи белсенділігі бірнәрсеге әсердің енжар нысаны етіп қана қоймайды, өзара қатынас әсеріне қатысушылардың өзара әрекет пен қарым-қатынас субъектісіне айналдырады. Субъект үшін басқа адам өмір сүретін, әрекет ететін, өз қажеттіліктерін, мақсаттарын, тілектерін жүзеге асыратын орта мен жағдай бөлігі болып табылады.

Басқа адамның әрекеті субъектіге қатысты өмір сүру әдістерінде (қажеттіліктері, күйі, қажеттіліктерді қанағаттандыру әдістерін меңгеру, өзара әрекеттің оң және кері әсерлері) және олардың

арасында туындаған қатынасында (өзара қатынасқа түсен индивидтердің) немесе әрекет субъектілерінде және «тіршілік ортасында» қабылда-нады, көрініс табады және түсіндіріледі.

Осыған байланысты өзара қатынас, әріптестік, диалогты студент тұлғасының қалыптасуына қажеттілік деп қана қарастырып қоймай, педагогтың дамуы ретінде де қарастырады: өскелең ұрпақтың көмегісіз, олармен бірге даму жүрмесе ол кәсіби маман ретінде және тұлға ретінде ол өзін жүзеге асыра алмайды.

Егер әлеуметтік өзара қатынасты қарастырсақ, онда адамның басқа адамға қатынасы өз ішкі әлемі бар субъект ретінде жүзеге асады деп шет елдік зерттеулерде де, кеңес үкіметі мемлекеттеріндегі психологиялық ғылымдарда да (Б.Л. Вульфсон [3], С.Л. Братченко [4], Д.А. Леонтьев [5] және т.б.) қарастырған.

Қоғамдағы субъект-субъектілік өзара қатынас – бұл ішкі әлемдердің, адамдардың қатынасы, ойлар, пікірлер, бейнелердің алмасуы, мақсат қою, биологиялық емес қажеттіліктерді дамыту және қалыптастыру, басқа индивидті, оның эмоционалды және басқа да күйлерін бағалауға әсер ету, өз сезімдерінің, уайымының және мінез-құлық түрлерінің эмпатиялық өзгеруіне жауап беру және т.б. Әлеуметтік өзара қатынас үдерісінде адамның өзі туралы, басқалар туралы көзқарасы қалыптасады және қоршаған ортаның шынайылығын әлеуметтік тани түседі.

Білім берушілік өзара қатынастың түсініктемесін қарастырсақ: білім беру аймағындағы субъектілердің өзара қатынасы оның дамуы мен өзін-өзі жетілдіруіне мүмкіндік беретін тұлғаның үлгі бойынша қалыптасуына жағдай мен әсер ету жүйесі арқылы жүреді. Бұл жерде білім беру аймағының қалыптасқан және ресейлік әріптестердің белсенді түрде өңдеп жатқан үлгілері туралы мәселені қозғамасқа болмайды.

Қазіргі зерттеушілердің жіктемесі бойынша А.Н. Леонтьева [6], В.А. Ясвина [7], В.И. Панова [8] және т.б.) білім беру ортасының бірнеше үлгілері бар:

- тұлғалық-экологиялық үлгі, Дж. Гибсон, Я. Корчак, П.Ф. Лесгафт, А.С. Макаренко негізгі ойлары бойынша;

- коммуникациялық-бағытталған үлгі, Л.С. Выготский, В.В. Давыдов пікірлеріне сүйене отырып;

- психологиялық-антропологиялық үлгі, В.И. Слободчиков ұсынған;

- психологиялық-дидактикалық үлгі, В.П. Лебедева және В.И. Панов еңбектерінде өңделген.

Білім беру ортасын зерттеу бойынша шет ел еңбектеріне сүйенсек [3] аталмыш феномен заттық-кеңістіктік, әлеуметтік және психология-

лық-дидактикалық немесе технологиялық құрамдас бөліктерден тұрады. Барлық зерттеулердің негізінде ортақ ой, ол – білім беру ортасын зерттеудің үлгілері шенберінде өзара әрекеттің түрлі типтері жүзеге асады.

А.Н. Леонтьев [6], В.А. Ясвин [7] көрсетуі бойынша, педагогикалық әсерді туындататын субъект-объектілік қатынас орнату әлеуметтенудің құрылу кезеңіне алып келеді. Отандық және шет елдік ғалымдар Америка және Еуропаның [9, 10] мектептері мен жоғары оқу орындарының ерекшеліктеріне талдау жасай отырып, білім беру үдерісінде антигумандылық пен кертартпалық қатынастарды атап өтеді. Білім берушілік өзара қатынастың танымал субъект-субъектілік және біріккен-субъектілік қатынастарына сүйене отырып (олар қазақстандық ғалымдардың да зерттеулерінде көрініс тапқан [11]) шет елдік аналитик ғалымдар білім беру ортасында жаңа қатынастардың пайда болғанын айтады – субъект-өзара әрекет түрін туындатады, оқушы тұлғасының дамуына педагогикалық қолғабыс береді.

1. Актовая лекция Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева на тему «Казахстан в посткризисном мире: интеллектуальный прорыв в будущее». – Алматы: «Қазақ университеті», 2009. – 20 с.

2. Выготский Л.С. Педагогическая психология // Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. – М.: Наука, 1980. – С. 49-53.

3. Вульфсон Б.Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века. – М.: Изд-во УРАО, 1999. – 208 с.

4. Братченко С.Л. Введение в гуманитарную экспертизу образования. – М.: Пресс, 1999. – 259 с.

5. Леонтьев Д.А. Динамика смысловых процессов. // Психологический журнал. – 1997. – Т. 18. – №6. – С. 7-13.

6. Леонтьев А.Н. Учение о среде в педологических работах Л.С. Выготского. // Психологическая наука и образование. – 1998. – №1. – С. 5-21.

7. Ясвин В.А. Проектирование и моделирование образовательной среды. – М.: Молодая гвардия, 1997. – С. 4-17.

8. Панов В.И. Экологическая психология: Опыт построения методологии. – М.: Наука, 2004. – С. 24-26.

9. Школы и вузы Америки и Европы. – М.: Либерия, 1996. – 240 с.

10. Урастаева Г.Д., Салыбева Н.А. Ведущие вузы мира и КазГУ им. аль-Фараби: вариативность образования. – Астана: Изд-во ЕАУ, 1999. – С. 56-59.

11. Джакупов С.М. Проблемы моделирования совместно-диалогической познавательной деятельности // Вестник Каз НУ. Серия психологии и социологии. №1 (10). – Алматы: Қазақ университеті, 2003. – С. 5-10.

В статье рассматривается сущностно-процессуальные аспекты образования в классическом университете. Дан сравнительный анализ вопроса организации взаимодействия субъектов образования в зарубежных странах.

An essence and processes of university education at classical university is considered. A comparative benchmark analysis relating international cooperation of different universities is presented.